

C H Hermansson:

Sverige i imperialismens nät

Det är kanske inte allmänt bekant att C H Hermansson vid sidan av sin politiska gärning utfört ett pionjärarbete genom sina studier av koncentrationsförhållandena inom det svenska näringslivet. Här åsyftas bl a böckerna *Koncentration och storföretag* (1959) och *Monopol och storfinans* (1962) som gavs ut innan koncentrationsutredningens första rapporter publicerades. Som författaren själv anger i sitt förord till *Sverige i imperialismens nät* (Arbetarkultur, Stockholm) är denna bok en fortsättning på de ovannämnda undersökningarna om den ekonomiska koncentrationen i Sverige. Den handlar om den svenska kapitalismens roll i världsekonomin.

Boken består av tre delar. I den *första* delen anläggs ett historiskt perspektiv. Här beskrivs Sveriges roll när det gäller de internationella kapitalöverföringarna

från slutet av 1800-talet till tiden efter andra världskriget. Läsaren får här bl a ta del av hur Sverige förvandlades från ett väsentligen kapitalimporterande till ett kapitlexporterande land vid 1900-talets början, hur Kreugerkoncernen blev ett multinationellt finans- och företagsimperium som befäste Sveriges internationella beroende och hur detta beroende sedan successivt stärkts – inte endast genom en omfattande kapitlexport, utan även genom kapitalimport och internationella konkurrensbegränsande avtal. Vidare diskuterar författaren hur det ökade internationella (ekonomiska) beroendet påverkade vår utrikespolitik.

I bokens *andra* del redogör författaren för sin teoretiska referensram. Den utgörs inte oväntat av den marxistiska teorin om kapitalismens utvecklingsprocess. Här ligger tyngdpunkten på utrikeshandelns och framför allt de internationella investeringarnas roll i denna process. Särskild uppmärksamhet ägnas begreppet "imperialism", som är centralt i författarens analysapparat. Härmed förstås ett "världsomfattande system av ekonomiska och politiska relationer som är knutet till en viss utvecklingsnivå av det kapitalistiska produktionssättet". Den kapitalackumulering som Marx beskriver och som kännetecknas av ökad koncentration av både ägande och makt växer efter hand ut över de nationella gränserna, bl a i form av kapitlexport, och medför att den "kapitalistiska utsugningen" inte endast gör sig gällande internt i de kapitalistiska ekonomierna, utan också på det internationella planet.

Bokens *tredje* del ägnas åt de internationella kapitalrörelsernas utveckling under efterkrigstiden – ur ett svenskt perspektiv. Det är direktinvesteringarna och de multinationella företagen ("imperialistiska koncernerna") som står i centrum för intresset. Med hjälp av ett rikligt empiriskt material, delvis baserat på Direktinvesteringskommittens rapporter, men också på egen forskning, visas att såväl de utländska direktinvesteringarna i Sverige som – framför allt – de svenska direktinvesteringarna i utlandet ökat kraftigt under denna period. Även internationella avtal som berör svenska företag

samt den svenska statens betydelse för våra storföretags internationella expansion behandlas. Författarens slutsats är att Sverige under efterkrigstiden bundits allt hårdare i "imperialismens nät". I ett avslutande kapitel diskuteras följderna härav för det svenska samhället samt presenteras förslag till åtgärder för att minska eller bryta beroendet av det internationella kapitalet.

Allt starkare beroende

Det är inte något oväsentligt problem som Hermansson behandlar i sin bok. Mycket talar för att den svenska ekonomins internationella beroende håller på att bli allt starkare och de multinationella företagens verksamhet utgör en mycket viktig aspekt av detta beroende. För drygt tio år sedan konstaterade koncentrationsutredningen i sitt betänkande över de multinationella företagens konsekvenser för den svenska ekonomin och den ekonomiska politiken (SOU 1975:50), att det är möjligt att framställa dessa företag som jätteödlor dömda till tillbakagång i ett nytt klimat för vilket de inte är anpassade. Som Hermansson visar har emellertid de multinationella företagens betydelse för den svenska ekonomin snarare ökat än minskat sedan detta skrevs och mycket talar för att deras betydelse inte blir mindre inom den framtid som kan överblickas. Vilka är drivkrafterna bakom denna utveckling? Vilka effekter har den på det svenska samhället?

Åtskillig uppmärksamhet har under de senaste decennierna ägnats dessa frågor av ekonomer med eller utan ett marxistiskt perspektiv. I "traditionell" ekonomisk analys förklaras – åtminstone delvis – företagets växt över gränserna med att företagsinterna lösningar i vissa fall är marknadsmekanismerna överlägsna och effekterna av denna verksamhet ses som analoga med utrikeshandelns effekter. De multinationella företagen möjliggör en mera sofistikerad specialisering än vad som kan uppnås genom enbart utrikeshandel vilket kan leda till välfärdsvinster genom en mera effektiv resursfördelning. Flera studier har också utförts för att studera de multinationella företagens effek-

ter på t ex inkomstfördelningen, den samhällsekonomiska balansen och den tekniska utvecklingen. Fortfarande finns det dock stora luckor i vår kunskap om hur de multinationella företagen påverkar samhällsekonomin.

Den ansats som Hermansson tillämpar i sin analys av de multinationella företagens framväxt och effekter skiljer sig kraftigt från den tidigare beskrivna ansatsen. Marxistisk analys bygger på ett betydligt bredare perspektiv än "traditionell" ekonomisk analys och intresset är inte endast inriktat på "ekonomiska" variabler. Här intresserar man sig i mindre utsträckning för utrikeshandeln och de multinationella företagens effekter på resursfördelningens effektivitet. Det är samhällsutvecklingen i sin helhet som står i centrum för intresset. De multinationella företagens framväxt under efterkrigstiden förklaras med att vi nu befinner oss i den imperialistiska fasen av kapitalismens utveckling (se ovan). Under denna fas tillskansar sig det internationella kapitalet betydande profiter – i första hand på bekostnad av länderna i tredje världen.

Negativa konsekvenser

Genom att Sverige är beroende av det internationella kapitalet är vi enligt Hermansson delaktiga i denna process. Även om man bortser från de rent etiska aspekterna skulle detta ge upphov till ett antal negativa konsekvenser för Sveriges del. Den nationella självständigheten minskar, den inhemska kulturen hotas, möjligheterna att bedriva ekonomisk politik beskärs och fackföreningsrörelsens verksamhet försvåras. När Hermansson diskuterar dessa problem begränsar han sig inte till de multinationella företagens verksamhet utan behandlar Sveriges internationella beroende överhuvudtaget.

Är de konsekvenser för det svenska samhället som vårt internationella beroende ger upphov till så allvarliga att åtgärder bör vidtas för att minska det? Hermansson svarar obetingat ja på den frågan. Bl a föreslår han ökad offentlig och facklig kontroll vid utländsk etablering i Sverige och begränsning av de svenska

storkoncernernas investeringar i utlandet genom skärpt tillämpning av valutaregleringen och vetorätt för berörda löntagarkollektiv, Sveriges utträde ur Världsbanken och att Sverige verkar för en ändring av OECD:s kapitalliberaliseringsstadga så att den medger staterna rätt att reglera kapitalflödet mellan sig efter näringspolitiska och sociala mål. Sådana åtgärder är självfallet inte tillräckliga för att helt bryta de imperialistiska CONCERNERNAS makt. Om detta mål skall uppnås måste – enligt Hermansson – makten och äganderätten över företagen överföras till samhället.

Frågan är om ens det skulle räcka för att befria Sverige ur "imperialismens nät" – om vi verkligen är så insnärjda i det som Hermansson hävdar. Om beroendet av det internationella kapitalet skall brytas bör vi avskärma oss från utlandet, vilket bl a skulle innebära minskad handel och minskade kapitalrörelser. Inte något av dessa framtidsperspektiv ter sig särskilt lockande – åtminstone inte för dem som tror att marknadsekonomin och Sveriges deltagande i den internationella arbetsfördelningen utgör en viktig förutsättning för det välstånd som vi åtnjuter i dag.

Även om en icke-marxistisk ekonom har lätt att rikta invändningar mot Hermanssons rekommendationer har hans bok ändå stora förtjänster. Sålunda ger den en bra sammanställning av den kunskap som finns om omfattningen av de multinationella företagens verksamhet i Sverige och svenska direktinvesteringar i utlandet. Kanske den också kan stimulera till debatt om de ekonomiska, kulturella och politiska konsekvenserna av vårt internationella beroende.

Universitetslektor *Björn Elsässer*
 Ekonomiska institutionen
 Linköpings universitet